

Sygn. akt I UK 356/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lutego 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Halina Kiriło (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania J. J.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w R.

o emeryturę pomostową,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 11 lutego 2020 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 19 kwietnia 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. decyzją z dnia 26 kwietnia 2016 r. odmówił J. J. prawa do emerytury pomostowej na podstawie art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych, wobec przyjęcia, że wnioskodawca nie legitymuje się piętnastoletnim okresem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym

charakterze, nie ukończył 60 lat, nie wykonywał po dniu 31 grudnia 2008 r. prac w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 2 tej ustawy oraz nie rozwiązał stosunku pracy. W kolejnej decyzji z dnia 30 maja 2016 r., organ rentowy podtrzymał swoją wcześniejszą decyzję, przyznając wprawdzie, że wnioskodawca rozwiązał stosunek pracy, ale nie wykazał on wymaganych piętnastu lat pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, o jakiej mowa w art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a jedynie 7, lat 3 miesiące i 11 dni takiej pracy, udokumentował natomiast 9 lat, 5 miesięcy i 3 dni pracy górniczej wymienionej w art. 50c ust. 1 tej ustawy, zamiast 15 lat takiej pracy, a także nie wykonywał po dniu 31 grudnia 2008 r. pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych i nie ukończył wieku 60 lat.

Sąd Okręgowy w G. - Ośrodek Zamiejscowy w R. wyrokiem z dnia 9 października 2017 r. oddalił odwołanie J. J. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R. z dnia 26 kwietnia 2016 r. i zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R. z dnia 30 maja 2016 r. w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy prawa do emerytury pomostowej od dnia 8 czerwca 2016 r.

Powyższe rozstrzygnięcie zostało poprzedzone ustaleniami, z których wynikało, że wnioskodawca urodził się 8 czerwca 1956 r., w okresie od 16 listopada 1979 r. do 31 sierpnia 1991 r. był zatrudniony w [...] Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych PW oraz w [...] Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych - [...] Sp. z o.o. Do 31 grudnia 1982 r. pracował jako kierowca kategorii „B”, jeżdżąc Nysą i Żukiem, a od 1 stycznia 1983 r. pracował jako kierowca samochodu ciężarowego o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony. Była to praca na pierwszą zmianę, od godz. 6.00 do 15.00. Jeździł Jelczem z przyczepą, Kamazem, Starem, Steyer'em. Miał przydzielony samochód marki Kamaz, którym jeździł pięć lat. W przypadku jego awarii, przesiadał się na inny samochód. Ubezpieczony posiada prawo jazdy kategorii B, C, D, E.

W okresie od 2 września 2004 r. do 30 kwietnia 2011 r. wnioskodawca był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Robót Górniczych „R.” Sp. z o.o. w J. w charakterze młodszego górnika pod ziemią. Przez cały okres zatrudnienia wykonywał pracę w przodku w Kopalni Węgla Kamiennego „P.”. Pracował na

zmiany. Praca w przodku polegała na wierceniu otworów w górotworze w celu załadowania materiału wybuchowego, a po strzale - na zabudowywaniu przodka i jego zabezpieczeniu. Wiercił ręczną wiertarką otwory w ścianie oraz zabezpieczał przodek. Żadnej innej pracy poza przodkiem nie wykonywał.

Sąd pierwszej instancji stwierdził, że wnioskodawca w okresach zatrudnienia w [...] Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych PW od 1 stycznia 1983 r. do 31 marca 1986 r. oraz od 7 kwietnia 1987 r. do 31 sierpnia 1991 r., a także w Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych w W. – B. Sp. z o.o. od 1 września 1991 r. do 30 września 2000 r. wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracę w szczególnych warunkach, wymienioną w wykazie A dział VIII poz. 2 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43, ze zm., dalej jako: „rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego”), tj. pracę kierowcy samochodu ciężarowego o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony.

W okresie zatrudnienia od 1 marca 2011 r. do 30 kwietnia 2011 r. w Przedsiębiorstwie Robót Górniczych R. w J. wykonywał pracę górniczą w rozumieniu art. 50c ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm., dalej jako: ustawa o emeryturach i rentach z FUS), która jest jednocześnie pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1924 ze zm., dalej jako: ustawa o emeryturach pomostowych) wymienioną w załączniku nr 1 do ustawy pod poz. 3, tj. pracą pod ziemią bezpośrednio przy drążeniu tuneli w górotworze.

Wobec powyższych ustaleń Sąd Okręgowy uznał, że ubezpieczony, urodzony po dniu 31 grudnia 1948 r., osiągnął wiek 60 lat w dniu 8 czerwca 2016 r., posiada wymagany 25-letni okres składkowy i nieskładkowy oraz w dniu 30 kwietnia 2016 r. rozwiązał stosunek pracy, a nadto po uwzględnieniu powyższych okresów pracy w warunkach szczególnych spełnił wszystkie przesłanki nabycia uprawnień do emerytury pomostowej z art. 4 i art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych.

Oddalając odwołanie od decyzji z dnia 26 kwietnia 2016 r., Sąd pierwszej instancji wskazał, że ubezpieczony na dzień wydania tejże decyzji oprócz niespełnienia tego warunku nabycia prawa do emerytury pomostowej, jakim jest osiągnięcie wieku emerytalnego, nie rozwiązał również stosunku pracy.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 19 kwietnia 2018 r. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w G. - Ośrodka Zamiejscowego w R. z dnia 9 października 2017 r. i oddalił odwołanie wnioskodawcy od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R. z dnia 30 maja 2016 r.

Według Sądu odwoławczego, wnioskodawca po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych, wobec tego nie mógł ubiegać się o prawo do emerytury pomostowej na podstawie art. 4 tej ustawy. Nie spełnił również przesłanki nabycia prawa do tego świadczenia z mocy art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych, gdyż nie wykazał, że przed dniem wejście w życie powołanego aktu prawnego (czyli przed dniem 1 stycznia 2009 r.) miał wymagany 15-letni okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych, nie zaś art. 32 i 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Warunku tego ubezpieczony bezsprzecznie nie spełnił, ponieważ praca kierowcy samochodu ciężarowego powyżej 3,5 tony jest pracą w szczególnych warunkach jedynie w rozumieniu art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, ale już nie art. 3 ust. 1 ani 3 ustawy o emeryturach pomostowych.

Sąd odwoławczy podniósł, że praca ubezpieczonego w charakterze młodszego górnika pod ziemią w Przedsiębiorstwie Robót Górniczych „R.” Sp. z o.o. w J., w szczególności w okresie od 1 stycznia 2009 r. (tj. od wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych) do 30 kwietnia 2011 r. (faktycznie pracę tę ubezpieczony wykonywał w okresie od 2 września 2004 r. do 30 kwietnia 2011 r.), w świetle przepisów ustawy o emeryturach pomostowych nie jest zaliczona ani do prac w szczególnych warunkach, o których mowa w art. 3 ust. 1 tej ustawy i które są enumeratywnie wymienione w załączniku nr 1 do niej, ani też do prac o szczególnym charakterze, objętych dyspozycją art. 3 ust. 3 powołanej ustawy i wymienionych w załączniku nr 2. Prace górnicze zostały wyodrębnione w ustawie o

emeryturach pomostowych w przepisie art. 11, stanowiąc odrębną podstawę prawną dla nabycia prawa do emerytury pomostowej przez pracowników wykonujących prace górnicze. Ubezpieczony niewątpliwie nie spełnia określonych w tym przepisie przesłanek do uzyskania prawa do emerytury pomostowej, jako że nie spełniał wymagania z punktu 2 tego przepisu, tj. nie ma okresu pracy górniczej, o której stanowi w art. 50c ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wynoszącego co najmniej 15 lat.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, brak jest podstaw do doliczania okresu pracy górniczej do okresów, o których stanowi art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych, a w szczególności pkt 6 tego przepisu, gdyż okresy te nie są okresami, o których mowa w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy. Ustawa o emeryturach pomostowych nie zawiera też uregulowania, na podstawie którego można byłoby okresy te doliczyć do wyżej wymienionych okresów analogicznie, jak ma to miejsce w przepisie § 4 ust. 3 rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Brak jest podstaw do tego, aby prace górnicze, o których stanowi w art. 50c ustawy o emeryturach i rentach z FUS i które jako takie wymienione są w odrębnym przepisie art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych, w zależności od czynności wykonywanych przez górnika, przyporządkowywać do różnych prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, wymienionych w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy. Nie można też wiercenia otworów ręczną wiertarką utożsamiać z drażeniem tuneli w górotworze. Te ostatnie prace to przede wszystkim prace ziemne, takie jak na przykład drażnienie tuneli przy budowie metra czy też inne prace, które są wykonywane techniką górniczą, do prac górniczych jednak zaliczane nie były i nie są. Ponadto, składki na Fundusz Emerytur Pomostowych za okres wykonywania prac górniczych, o których mowa w art. 50c ustawy o emeryturach i rentach, opłaca się jedynie wówczas, gdy pracownik, który wykonywał prace górnicze, uzyskał prawo do emerytury pomostowej na podstawie art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych (art. 35 ust. 3 ustawy).

W ocenie Sądu odwoławczego, Sąd pierwszej instancji błędnie uwzględnił w stażu pracy górniczej wnioskodawcy okres jego zatrudnienia w Przedsiębiorstwie Robót Górniczych R. w J. od 7 marca 2001 r. do 30 kwietnia 2001 r., gdyż

ubezpieczony nie wykazał wymaganej liczby dniówek pod ziemią, skoro w okresie tym korzystał on z czasowej niezdolności do pracy, a zatem z mocy art. 12 ustawy o emeryturach pomostowych okres ten w ogóle nie mógł być brany pod uwagę.

Konkludując, Sąd Apelacyjny stwierdził, że ubezpieczony nie spełnił ani przesłanek z art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych, albowiem po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, ani też na podstawie jej art. 49, gdyż nie wykazał co najmniej 15-letniego okresu wykonywania prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu wspomnianego art. 3 ust. 1 i 3.

W wywiedzionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej wnioskodawca w jej podstawach powołał się na zarzut naruszenia przepisów prawa: (-) art. 4 pkt 6 w związku z art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych w związku z załącznikiem nr 1 tej ustawy poz. 2 i 3, polegającego na błędnym przyjęciu, że pracy wykonywanej przez ubezpieczonego po dniu 31 grudnia 2008 r. w charakterze młodszego górnika pod ziemią w Przedsiębiorstwie Robót Górniczych „R.” Sp. z o.o. nie można uznać za pracę w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych; (-) art. 3 ust. 1 w związku z art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych, przez błędne przyjęcie, że prac górniczych, o których stanowi w art. 50C ustawy o emeryturach i rentach z FUS, z uwagi na ich odrębny charakter, nie można zakwalifikować do prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wymienionych w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych; (-) art. 233 k.p.c., polegającego na niezasadnym przyjęciu, że praca wykonywana przez ubezpieczonego w charakterze górnika pod ziemią w przodku w Kopalni Węgla Kamiennego „P.” (w ramach zatrudnienia w firmie górniczej Przedsiębiorstwie Robót Górniczych „R.” Sp. z o.o.), która polegała na wierceniu otworów w górotworze w celu załadowania materiału wybuchowego, a następnie po strzale - na zabudowywaniu przodka i jego zabezpieczeniu, nie odpowiadała pracy w szczególnych warunkach wymienionej w załączniku nr 1 poz. 2 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych, co w konsekwencji doprowadziło do błędnego przyjęcia, iż ubezpieczony nie spełnił wymogu z art. 4 pkt 6 w związku z art. 3 ust. 1 tej ustawy.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości lub o jego uchylenie i przyznanie ubezpieczonemu prawa do emerytury pomostowej.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o jej oddalenie, jako bezzasadnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie.

Analizę prawidłowości zaskarżonego wyroku wypada rozpocząć od przypomnienia, że emerytury pomostowe zapowiedziane w art. 24 ust. 2 ustawy z dnia o emeryturach i rentach z FUS, zostały wprowadzone do systemu ubezpieczeń społecznych przez ustawę o emeryturach pomostowych. Zastąpiły one emerytury w niższym wieku przyznawane na podstawie ustawy o emeryturach i rentach z FUS pracownikom zatrudnionym w szczególnych warunkach pracy lub w szczególnym charakterze. Prawo do tego świadczenia było nabywane z reguły w wieku niższym od powszechnego wieku emerytalnego, pod warunkiem wykazania piętnastoletniego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Cechą charakterystyczną emerytur pomostowych jest ich przejściowy charakter, zgodnie bowiem z art. 16 ustawy, prawo do tego świadczenia ustaje nie tylko z dniem śmierci uprawnionego, ale również z dniem poprzedzającym dzień nabycia prawa do emerytury, z dniem osiągnięcia przez uprawnionego wieku 60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn, jeżeli uprawniony nie ma prawa do emerytury ustalonego decyzją organu rentowego (por. szerzej uwagi zawarte w: Prawo do emerytury - komentarz do ustaw z orzecznictwem - I. Jędrasik- Jankowska, K. Jankowska, Warszawa 2011, s. 34 i nast.). Z uwag tych płynie wniosek o odrębnym charakterze obu tych świadczeń (emerytur w niższym wieku i emerytur pomostowych), przy czym już w tym miejscu trzeba wskazać, że nie wszyscy uprawnieni do emerytur w niższym wieku z uwagi na pracę w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze, nabyliby obecnie prawo do emerytur pomostowych.

Pojęcie pracy w szczególnych warunkach i o szczególnym charakterze zdefiniowano w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. W ust. 7 tego

artykułu wskazano jednocześnie, że za pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze uważa się również osoby wykonujące przed dniem wejścia w życie ustawy (a więc przed 1 stycznia 2009 r.) prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Zgodnie z art. 4 ustawy, prawo do emerytury pomostowej, z uwzględnieniem art. 5-12, przysługuje pracownikowi, który spełnia łącznie następujące warunki: 1) urodził się po dniu 31 grudnia 1948 r.; 2) ma okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wynoszący co najmniej 15 lat; 3) osiągnął wiek wynoszący co najmniej 55 lat dla kobiet i co najmniej 60 lat dla mężczyzn; 4) ma okres składkowy i nieskładkowy, ustalony na zasadach określonych w art. 5-9 i art. 11 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn; 5) przed dniem 1 stycznia 1999 r. wykonywał prace w szczególnych warunkach lub prace w szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS; 6) po dniu 31 grudnia 2008 r. wykonywał pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3; 7) nastąpiło z nim rozwiązanie stosunku pracy.

Z powyższego unormowania wynika, że jakkolwiek w świetle art. 4 pkt 2 i 5 w związku z art. 3 ust. 7 ustawy, do wymaganego przez nią stażu przypadającego przed dniem jej wejścia w życie, tj. przed 1 stycznia 2009 r., wlicza się okresy pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu zarówno art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, jak i art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, to właściwego ograniczenia do zamierzonego przez ustawodawcę kręgu osób uprawnionych do emerytury pomostowej dokonuje konieczność spełnienia przesłanki z art. 4 pkt 6. Wymaganie to odgrywa zasadniczą rolę eliminacyjną, ograniczając ostatecznie prawo do emerytury pomostowej do kręgu osób wykonujących pracę kwalifikowaną jako szczególną w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Możliwość uzyskania emerytury pomostowej przez osoby niespełniające warunku z art. 4 pkt 6 przewiduje art. 49 ustawy, według którego, "prawo do emerytury pomostowej przysługuje również osobie, która: 1) po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywała pracy w szczególnych

warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3; 2) spełnia warunki określone w art. 4 pkt 1 - 5 i 7 i art. 5-12; 3) w dniu wejścia w życie ustawy miała wymagany w przepisach, o których mowa w pkt 2, okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3.

Przytoczony przepis zmienia wymagania konieczne do uzyskania emerytury pomostowej dla osób niespełniających warunku z art. 4 pkt 6 ustawy, zwalniając je z konieczności wykonywania po 31 grudnia 2008 r. pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, jednakże wprowadza w to miejsce wymaganie, aby ubiegający się o rozważane świadczenie spełniał w dniu wejścia w życie ustawy (1 stycznia 2009 r.) warunek posiadania co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3. Warunek ten został jasno wyrażony, wynika wprost z literalnego brzmienia art. 49 pkt 3 ustawy i jest zgodny z jej celem. W judykaturze przyjmuje się zatem, że w świetle tego przepisu nie ma podstaw prawnych do przyznania emerytury pomostowej ubezpieczonemu, którego dotychczasowy okres pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze nie może być kwalifikowany jako okres pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu dziś obowiązujących przepisów (art. 3 ust. 1 ustawy) lub o szczególnym charakterze (art. 3 ust. 3 ustawy) (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5 - 6, poz. 62; z dnia 4 września 2012 r., I UK 164/12, OSNP 2013 nr 15 - 16, poz. 185; z dnia 22 lipca 2013 r., III UK 106/12, LEX nr 1555688; z dnia 4 grudnia 2013 r., II UK 159/13, LEX nr 1405231; z dnia 25 października 2016 r., II UK 373/15, LEX nr 217708).

Podobne stanowisko w kwestii wykładni art. 49 zostało zaprezentowane w doktrynie prawa (zob. M. Zieleniecki: Emerytura pomostowa w nowym systemie emerytalnym, Gdańsk 2011, szczególnie s. 244 i 248). Należy dodać, że przyjęcie wykładni art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych, według której pkt 3 tego przepisu nie ogranicza pojęcia pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze do prac wskazanych w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, prowadziłoby do wniosku, że emeryturę pomostową może uzyskać każdy, pod warunkiem niewykonywania takiej pracy po 31 grudnia 2008 r., nawet gdy ma okres

co najmniej 15 pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze spełniającej jedynie wymagania dla tego rodzaju prac z art. 32 lub 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a niebędących pracami wskazanymi w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. W rezultacie należy uznać, że określenie "okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3" zawarte w art. 49 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, oznacza okres pracy wskazany w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, bez wliczania do niego okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 32 i art. 33 ustawy emeryturach i rentach z FUS.

Powołane orzecznictwo sądowe, zgodnie z którym w przypadku pracowników niewykonujących pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze po dniu 31 grudnia 2008 r. nabycie prawa do emerytury pomostowej uzależnione jest od legitymowania się na dzień wejścia w życie ustawy wymaganym stażem pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wyłącznie w rozumieniu obecnie obowiązujących przepisów, nie dotyczy jednak istoty niniejszego problemu. Mamy bowiem do czynienia z sytuacją, kiedy wskazywany przez organ rentowy okres pracy górniczej dotyczy pracy wprawdzie niewymienionej w załącznikach do ustawy, to jednak traktowanej z mocy art. 11 tego aktu jako uprawniającą do emerytury pomostowej według aktualnego stanu prawnego. Sedno sporu sprowadza się zaś do pytania o dopuszczalność łączenia tego okresu z okresami pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, o jakich mowa w art. 3 ust. 1 i 3 w związku z art. 49 pkt 3 ustawy.

Trzeba pamiętać, że praca górnicza była i jest uznawana za pracę w szczególnych warunkach, uprawniającą do emerytury na preferencyjnych zasadach, nie tylko w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.).

Wykonywanie pracy w warunkach szkodliwych dla zdrowia uznano po raz pierwszy za podstawę przyznania szczególnych uprawnień emerytalnych w dekreście z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97). W art. 10 ust. 1 dekretu dokonano podziału pracowników na dwie kategorie zatrudnienia,

zaliczając do kategorii I pracowników zatrudnionych pod ziemią oraz pracowników zatrudnionych w warunkach szkodliwych dla zdrowia, a następnie rozszerzając zakres podmiotowy tej kategorii pracowników na pracowników zatrudnionych na statkach morskich w żegludze międzynarodowej i na statkach żeglugi powietrznej oraz nauczycieli. Kategorią II objęto wszystkich pozostałych pracowników.

Pierwszym aktem prawnym regulującym kompleksowo zagadnienie uprawnień emerytalnych górników była ustawa z dnia 28 maja 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 139), której przepisy definiowały pracę górnictwem (oraz równorzędną i zaliczalną do pracy górnictwem) i określały warunki nabywania z tytułu tej pracy prawa do emerytury z obniżonego wieku oraz bez względu na wiek. Podobnie czyniła to kolejna ustawa z dnia 1 lutego 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1995 r. Nr 30, poz. 154).

Wraz z wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS, z mocy jej art. 195 pkt 6 uchylono ustawę z dnia 1 lutego 1983 r. Uprawnienia do górnictwem emerytury dla pracowników urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. uregulowano w art. 34-38 tej ustawy, zaś dla pracowników urodzonych po 31 grudnia 1948 r. a przed 1 stycznia 1969 r. - w art. 34 oraz art. 48 w zw. z art. 49 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W odniesieniu do osób urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. utrzymano dotychczasowe prawo do emerytury górnictwem dla pracowników spełniających łącznie warunek wieku 55 lat oraz okresu pracy górnictwem wynoszącego wraz z okresami pracy równorzędnej i okresami zaliczanymi do pracy górnictwem co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 5 lat "czystej" pracy górnictwem oraz obniżono wiek emerytalny do 50 lat dla kobiet posiadających co najmniej 20 lat i mężczyzn mających co najmniej 25 lat pracy górnictwem, równorzędnej i okresów zaliczanych, w tym co najmniej 15 lat "czystej" pracy górnictwem, zachowując prawo do zaliczania do wymaganego stażu pracy górnictwem niektórych okresów w wymiarze półtorakrotnym. Dla górników w tym przedziale wiekowym nie przewidziano prawa do emerytury bez względu na wiek, albowiem osoby te, mające w chwili wejścia w życie ustawy 50 lat i więcej, nabywały uprawnienia emerytalne na podstawie art. 34 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a zatem z chwilą ukończenia 50 roku życia. Te same

uprawnienia, a także prawo do emerytury górniczej bez względu na wiek dla pracowników posiadających co najmniej 25-letni okres pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, zagwarantowano osobom urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. a przed dniem 1 stycznia 1969 r., jeżeli nie przystąpiły do otwartego funduszu emerytalnego, warunki do uzyskania emerytury określone w przepisach spełniły do końcowej daty wyznaczonej pierwotnie na dzień 31 grudnia 2006 r., a następnie 31 grudnia 2007 r. oraz rozwiązały stosunek pracy.

Z mocy ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy - Karta Nauczyciela (Dz.U. Nr 167, poz. 1397 ze zm.) uchylono z dniem 1 stycznia 2007 r. art. 34-38 oraz art. 48 i 49 ustawy, regulujące prawo do emerytury górniczej dla pracowników urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. oraz niektórych pracowników urodzonych po 31 grudnia 1948 r. a przed 1 stycznia 1969 r., zastępując je przepisami dodanego do Działu II ustawy Rozdziału 3a, zatytułowanego "Emerytury górnicze". Jednocześnie zachowały moc art. 32 ustawy w związku z § 4 oraz art. 39 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, dotyczące pracowników urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. Na podstawie przepisów przejściowych art. 3 ustawy zmieniającej zapewniono prawo do emerytury górniczej na dotychczasowych warunkach niektórym pracownikom urodzonym po 31 grudnia 1948 r. a przed 1 stycznia 1969 r.

Obecnie można więc wyodrębnić kilka możliwości nabycia prawa do emerytury przez pracowników wykonujących pracę w górnictwie. W świetle przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS wymienić należy:

1) emerytury górnicze przysługujące bez względu na datę urodzenia pracownika, a w ramach tej kategorii:

a) emerytury górnicze w wieku obniżonym do:

- 55 lat, przy spełnieniu przesłanki okresu pracy górniczej łącznie z okresami pracy równorzędnej wynoszącym co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 10 lat pracy górniczej z art. 50c ust. 1 (art. 50a ust. 1);

- 50 lat, przy spełnieniu przesłanki okresu pracy górniczej i równorzędnej wynoszącego co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 15 lat pracy górniczej z art. 50c ust. 1 (art. 50a ust. 2);

b) emerytury górnicze bez względu na wiek i zajmowane stanowisko, przy spełnieniu przesłanki posiadania okresu pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wynoszącego co najmniej 25 lat (art. 50e);

2) emerytury przysługujące pracownikom urodzonym przed 1 stycznia 1949 r., a w ramach tej kategorii:

a) emerytury niegórnicze w wieku obniżonym do 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn, przy spełnieniu przesłanki posiadania ogólnego okresu składkowego i nieskładkowego wynoszącego co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach na stanowiskach wymienionych w dziale I wykazu A załącznika do wspomnianego rozporządzenia Rady Ministrów w związku z art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS;

b) emerytury niegórnicze w wieku obniżonym o 6 miesięcy za każdy rok pracy górniczej (nie więcej niż o 15 lat), pod warunkiem wykonywania przez co najmniej 5 lat - stale i w pełnym wymiarze czasu - pracy górniczej pod ziemią lub na odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego lub w kopalniach otworowych siarki (art. 39);

3) emerytury przysługujące pracownikom urodzonym po 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r., zaś w ramach tej kategorii:

a) emerytury niegórnicze w wieku obniżonym z mocy art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 4 tej ustawy lub jej art. 39, jeśli warunki określone w tych przepisach pracownicy spełnili do 31 grudnia 2008 r. i nie przystąpili do otwartego funduszu emerytalnego, albo złożyli wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w funduszu emerytalnym, za pośrednictwem ZUS, na dochody budżetu państwa (art. 46);

b) emerytury górnicze na warunkach określonych w dawnym art. 34 lub art. 48-49 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 2006 r., dla pracowników, którzy do 31 grudnia 2008 r. spełnili wymienione w tych przepisach przesłanki.

Konkludując wypada stwierdzić, że praca górnicza, tak w świetle dawnych jak i obecnych przepisów, uprawniała i uprawnia do wcześniejszej emerytury i to często na zasadach korzystniejszych od przewidzianych dla innych pracowników wykonujących pracę w szczególnych warunkach. Z mocy art. 11 ustawy o

emeryturach pomostowych, praca ta uprawnia też do emerytury pomostowej bez względu na to, kiedy była wykonywana (przed czy po wejściu w życie ustawy o emeryturach pomostowych). Powstaje pytanie o relację pracy górniczej, o jakiej mowa w art. 50c ustawy o emeryturach i rentach z FUS, do pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych.

Prace w szczególnych warunkach uprawniające do emerytury pomostowej zostały określone w ustawie o emeryturach pomostowych przez: 1) definicję zawartą w art. 3 ust. 1 tej ustawy, 2) wyliczenie czynników ryzyka związanych z poszczególnymi rodzajami prac w szczególnych warunkach determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, zawarte w art. 3 ust. 2 oraz 3) wykaz takich prac zawarty w załączniku nr 1 do ustawy. Prace o szczególnym charakterze zostały zdefiniowane w art. 3 ust. 3 ustawy i wyliczone w załączniku nr 2 do tego aktu. Stosownie do definicji zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, mogące z wiekiem z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwale uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, stawiające przed pracownikami - mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej - wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. dopełnieniem definicji zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy jest wyliczenie rodzajów prac wykonywanych w szczególnych warunkach determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, z którymi związane są wspomniane czynniki ryzyka.

Do pierwszej kategorii należą prace wykonywane pod ziemią, na wodzie, pod wodą i w powietrzu. Do drugiej - prace wykonywane w warunkach gorącego i zimnego mikroklimatu, bardzo ciężkie prace fizyczne, prace w warunkach podwyższonego ciśnienia atmosferycznego i ciężkie prace fizyczne związane z bardzo dużym obciążeniem statycznym wynikającym z konieczności pracy w wymuszonej, niezmienniej pozycji ciała. Przepis art. 3 ust. 1 ustawy odsyła wreszcie do wykazu prac w szczególnych warunkach stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy.

W orzecznictwie sądów administracyjnych trafnie przyjmuje się, że wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, co oznacza, że cech pracy "o szczególnym charakterze" lub "w szczególnych warunkach" nie mogą posiadać inne prace, choćby sposób ich wykonywania i ich jakość mogła obniżyć się z wiekiem (por. przykładowo wyrok WSA w Poznaniu z dnia 29 czerwca 2011 r., IV SA/Po 335/11, LEX nr 863891). Słusznie również zauważono w tym orzecznictwie, że porównanie definicji ustawowych, jak również katalogów prac zaliczanych do poszczególnych kategorii, pozwala na stwierdzenie, że o ile w pierwszym przypadku możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę uzasadniona jest bardziej względami interesu indywidualnego pracownika, który wykonuje pracę w warunkach szczególnie negatywnie wpływających na stan jego zdrowia, o tyle w przypadku prac o szczególnym charakterze definicja kładzie nacisk na szczególną odpowiedzialność pracownika, związaną z wykonywanymi czynnościami. W tym zatem przypadku dominującą rolę odgrywa raczej czynnik interesu publicznego - ochrony innych osób przed niebezpieczeństwem związanym z faktem, że pracownik, który wykonuje te szczególnie odpowiedzialne czynności może nie mieć już należytej sprawności psychofizycznej, ze względu na jej naturalne obniżenie podyktowane wiekiem (por. wyrok WSA w Lublinie z dnia 18 listopada 2010 r., III SA/Lu 243/10 (LEX nr 653544)).

Umieszczenie danej pracy we wspomnianym załączniku stwarza domniemanie prawne, że praca ta spełnia ustawowe kryteria kwalifikacyjne pracy w szczególnych warunkach. Błędem byłoby jednak niezaliczenie, jako pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, pracy górniczej, o jakiej mowa w art. 11 tego aktu. Odpowiada ona definicji zawartej w art. 3 ust. 1 i związana jest z czynnikami ryzyka wymienionymi w ust. 2 tego artykułu. Ustawodawca wprowadził nie zamieścił jej w wykazie stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, ale wskazana jest w treści samej ustawy, tj. w jej art. 11. Prawodawca zrezygnował z zamieszczenia pracy górniczej we wspomnianym załączniku, decydując się na inny zabieg legislacyjny, polegający na odesłaniu do już funkcjonującej w porządku prawnym ustawowej definicji pracy górniczej, zawartej w art. 50c ustawy o

emeryturach i rentach z FUS. Niewątpliwie jednak jest to też praca w szczególnych warunkach w rozumieniu przepisów tej ustawy.

Wypada w tym miejscu jeszcze raz prześledzić regulację art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych. W myśl tego przepisu, w przypadku osób, które nie spełniają określonego w art. 4 pkt 6 tej ustawy kryterium kwalifikacyjnego prawa do emerytury pomostowej, jakim jest wykonywanie po dniu wejścia w życie tego aktu (tj. po dniu 31 grudnia 2008 r.) pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3, a które spełniają pozostałe kryteria nabycia tego prawa z art. 4 pkt 1 - 5 i 7 oraz art. 5-12 (a zatem także górników, o jakich mowa w art. 11), przesłankę wynikającą z art. 4 pkt 6 ustawy zastąpiono wskazaną w art. 49 pkt 3 przesłanką posiadania w dniu wejścia w życie ustawy wymaganego w przepisach, o których mowa w pkt 2 (czyli także art. 11) okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3. Już z samego brzmienia przepisu art. 49 pkt 3 w związku z pkt 2 wynika, że ustawodawca traktuje pracę górnictwem, o jakiej mowa w art. 11 tego aktu, jako pracę w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1, chociaż niewymienioną w wykazie stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy. W przeciwnym razie w odniesieniu do tej kategorii pracowników regulacja art. 49 pkt 2 i 3 ustawy pozbawiona byłaby normatywnego sensu. Skoro bowiem praca górnictwem wymieniona w art. 11 ustawy nie jest pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, z powodu jej nieuwzględnienia we wspomnianym wykazie, to nigdy osoby taką pracę wykonujące nie nabyłyby prawa do emerytury pomostowej na podstawie art. 49 tegoż aktu z uwagi na niespełnienie warunku z pkt 3 tego przepisu. Jeżeli praca górnictwem, o jakiej mowa w art. 11 ustawy, nie jest pracą w szczególnych warunkach, to pytanie, czym jest ona na gruncie tego aktu, skoro została wymieniona w przepisie ustawy jako uprawniająca do emerytury pomostowej, a same emerytury pomostowe - zgodnie z art. 1 ust. 1 pkt 1 - przysługują wyłącznie pracownikom (i to tylko niektórym) wykonującym pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze. Z kolei pracownikiem - w myśl art. 2 pkt 3 - jest ubezpieczony, o którym mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 8 ust. 1, 2a i ust. 6 pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, podlegający

ubezpieczeniu emerytalnemu z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, a także ubezpieczony, który przed dniem wejścia w życie ustawy z tytułu takiej pracy podlegał ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu. Krótko mówiąc, emerytura pomostowa przysługuje tylko osobom wykonującym pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, które z tego tytułu podlegały lub podlegają, jako pracownicy, ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu. Jedyny wyjątek to wymienieni w art. 13 ust. 1 ustawy żołnierze zawodowi i funkcjonariusze służb mundurowych, którym mimo, że nie pozostawali w stosunku pracy lecz stosunku służbowym, z mocy ust. 2 tego przepisu okres pełnionej służby potraktowano na równi z okresami pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze.

Stojąc na gruncie kwalifikowania pracy górniczej, o jakiej mowa w art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych, jako pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 tego aktu, trzeba przyznać, że żadne przepisy tejże ustawy nie regulują kwestii łączenia w wymaganym stażu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze prac wymienionych pod poszczególnymi pozycjami załączników nr 1 i 2 do ustawy, a także łączenia tych prac z pracą górniczą, o jakiej mowa w art. 11 ustawy. Nie ma jednak żadnych racjonalnych i aksjologicznych przesłanek, aby taką możliwość wykluczyć. Chodzi przecież o prace, które - przy spełnieniu pozostałych kryteriów kwalifikacyjnych z art. 4 pkt 1 i pkt 4 - 7 - uprawniają do emerytury pomostowej z takiego samego wieku (co najmniej 55 lat dla kobiet i co najmniej 60 lat dla mężczyzn) oraz takiego samego, wymaganego okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, wynoszącego 15 lat. Oczywiście jest, że pracy górniczej (podobnie jak innych prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wymienionych w załącznikach nr 1 i 2) nie można łączyć z pracami, o jakich mowa w art. 5-10, a to z tej przyczyny, że w przypadku tych ostatnich prac zmodyfikowano konieczne do nabycia prawa do emerytury kryteria wiekowe i stażowe w relacji do tych, jakie określono w art. 4 pkt 2 i 3 ustawy. Nie można zatem uzupełniać wymaganego w art. 5-10 ustawy okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze okresami pracy na stanowiskach wprowadzie wymienionych w załącznikach do ustawy lub w jej art. 11, lecz których wykonywanie nie uprawnia do

przejścia na emeryturę pomostową przy spełnieniu złagodzonych - w relacji do art. 4 pkt 2 i 3 lub art. 11 ustawy - przesłanek wieku emerytalnego lub stażu pracy w szczególnych warunkach/o szczególnym charakterze. Odmienne należy natomiast ocenić możliwość łączenia pracy górniczej z pracami w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wymienionymi w załącznikach nr 1 i 2 do ustawy, w ramach stażu uprawniającego do emerytury pomostowej z mocy art. 49 tego aktu.

Podzielając kasacyjny zarzut naruszenia prawa materialnego przy ferowaniu zaskarżonego wyroku, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.